

ORTAOKUL 6, 7 VE 8. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN DEĞER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ayla ARSEVEN*
Fırat YOLCU**
A. Őahin KILIÇ***

Z

Gelişmiş toplumların eğitimde teknoloji ve bilgiyi yakalamalarının yanında değerler eğitimi verme zorunluluğu her geçen gün artmaktadır. Bu araştırmada, 2017-2018 eğitim Ğretim yılında ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf düzeyindeki Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer verilen değer kavramları incelenmiştir. Türkçe Ğretiminin temel aracı olan metinler, ulusal ve evrensel kültürün dayandığı değerlerin öğrencilere aktarılması için önemli birer araçtır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi, verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucunda, ulusal değerler ve evrensel değerler olmak üzere iki tema ve bu temalara ilişkin yirmi iki alt kod tespit edilmiştir. Vatan millet sevgisi, bayrak sevgisi, kültürel miraslar, Atatürk sevgisi, atalara sayĐı, bayramların önemi gibi 6 tane ulusal değerlere ilişkin kodlar şeklinde bulgulanırken, evrensel değerlere ilişkin kodlar; sorumluluk, alışkanlık, hořĐr, merhamet, tutarlılık, drstlk, dostluk, iyilik, ileri grşllk, doğa sevgisi, haksızlığa karşı çıkmak, özgürlük, adalet, yardımlaşma, zgven ve misafirperverlik şeklinde 16 tane tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Türkçe ders kitaplarında en fazla tespit edilerek kodlanan ilk üç değerin sırasıyla; Atatürk sevgisi (26), doğa sevgisi (21) ve vatan millet sevgisi (18) olduğu görülmektedir. En az tespit edilen değerlerin; adalet (3), zgven (3), özgürlük (4), tutarlılık (3) ve bayramların önemi (1) olduğu "demokrasi" ve "barış" gibi değerlere ders kitaplarında yer verilmediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul Türkçe ders kitapları, değerler, metinler, değer eğitimi.

ABSTRACT

In the present study, the concepts of value given place in the texts in Turkish textbooks for 6th, 7th and 8th grades are investigated. The

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, EĞitim Fakültesi, Temel EĞitim Blm, Sivas, ORCID: 0000 0003 3051 7441, aylarseven2004@yahoo.com

** Türkçe Ğretmeni, MEB, Sivas, firatyolcu@hotmail.com

*** Türkçe Ğretmeni, MEB, Sivas, şahinkili@hotmail.com

principal tool for teaching Turkish, texts are significant in terms of passing on the values that the national and universal cultures are based on, to students. In the study, document analysis from qualitative research methods is employed and data analysis is carried out through content analysis method. As a result of the analysis, 2 themes being national values and universal values and 22 subcodes concerning these themes are determined. Six codes concerning national values - patriotism, valuing the flag of the country, cultural heritage, love for Atatürk, respect to ancestors, the importance of religious/national festivals - have been specified while 16 codes concerning universal values - responsibility, diligence, tolerance, mercy, consistency, honesty, friendship, kindness, farsightedness, love for nature, being against to injustice, freedom, justice, solidarity, self-confidence and hospitality - have been indicated. According to the results of the study, the first 3 values specified and coded the most frequently in Turkish textbooks are respectively "Love for Atatürk (26)", "Love for nature (21)" and "Patriotism (18)". On the other hand, it has been found out that the least frequently used values are justice (3), self-confidence (3), freedom (4), consistency (3) and the importance of religious/national festivals (1).

Keywords: Turkish textbooks, middle school, values, texts in Turkish textbooks, values education.

Değer kavramı felsefe, psikoloji, sosyoloji başta olmak üzere, matematik, iktisat, dini bilimler ve tarih gibi birçok bilim alanında kullanılmakta ve dünya genelinde ülkelerin eğitim sistemlerinde değerlerin öğretimi konusuna yer verilmektedir. Değer kelimesini günlük dilde, bir şey için biçilen kıymet şeklinde kullanıyoruz. Bu nedenle sözlüklerde değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet olarak tanımlanmaktadır (Demir ve Acar, 1992:82). Değerler dolaylı ya da dolaysız olarak insanların tutum ve davranışlarını etkiler.

Toplumdaki sosyal kontrol sistemine kaynaklık eder, bireyler arası bağlılığı artırır. Birlikte yaşayan insanların hangi değerleri merkez alacakları konusunda konuşmaları, fikir birliğine varmaları gerekir. Kişiler arası ilişkileri düzenleme, karar verme, seçme, değerlendirme süreçlerinde de değerler birer ölçüttür (Aydın ve Akyol Gürler, 2014)

Değerlerin sınıflandırılmasına ilişkin alanda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Rokeach'ın (1973) değer sınıflandırması en çok bilinen sınıflamalardandır. 1. Gaye değerler: aile güvenliği, barış, başarılı olma, bilgelik vb., 2. Vasıta değerler: bağımsız olma, cesaret, dürüstlük, yardımseverlik vb. olmak üzere 2 iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Schwartz; güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik diye 8 ana grupta 57 değer kavramını sınıflandırmıştır. Winter, Newton ve Kiripatrik (1998) değerleri toplumun özelliğine göre; ailevi, toplumsal ve bireysel değerler diye üç grupta sınıflandırmıştır. Evin ve Kafadar (2004) araştırmalarında ulusal değerler ve evrensel değerler diye bir sınıflandırmaya gitmişler. Millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, ulusal simgeler (bayram, bayrak), kahramanlık, dil ve görenekler olmak

üzere 9 değer; demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, uygarlık, barış, eşitlik, bilim ve bilimsel düşünme, sanat, çevre duyarlılığı ve sevgi diye 9 evrensel değer almışlardır (Akt., Ulusoy ve Dilmaç, 2014; Dilmaç, 2012).

Her toplum geleceğe doğru emin adımlarla ilerlerken önce kendi toplumu sonra da tüm insanlık için iyi nesiller yetiştirmeyi eğitim sistemlerinin yakın ve uzak hedeflerinde yer vermektedir. Bu gerçekten yola çıkarak yeni nesillere değerler eğitimi aktarımı son yıllarda üzerinde durulan en önemli hususların başında gelmektedir. Okul, iyi vatandaşlar yetiştirmek ve bu yolla toplumun devamlılığını sağlamak için, bireylere, toplumun ve insanlığın ortak malı durumuna gelen değerleri kazandırmada etkili bir aracı kurumdur. Dolayısıyla, eğitim sistemi aracılığıyla okullarda öğrencilere temel değerlerin kazandırılması beklenmektedir.

Milli Eğitim Temel Kanunu incelendiğinde, milli eğitimin Türk Milletinin bütün fertlerini "...milli, âhlaki, insani manevi ve kültürel değerleri benimseyen, koruyan, geliştiren... kişiler olarak yetiştirmek" gibi bir amacının olduğu görülmektedir. Türk Eğitim Sisteminin bu temel amacına ulaşabilmesinde değer eğitiminin gerçekleştirilebileceği derslerden birisi de içerik özellikleri doğrultusunda, Türkçe dersi (Belet ve Deveci, 2008). MEB eğitim programına göre hazırlanan ders kitapları Türkiye’de eğitim sisteminde eğitim durumlarında kullanılan en önemli materyallerdir. Ders kitapları öğrenme- öğretme sürecinde hem öğrenciler hem de öğretmenler tarafından ihtiyaç duyulan ve kullanılan birinci materyallerdir. Bu anlamda ders kitaplarının eğitim programlarına uygunluğu ve nitelikli olması da öğrenmeyi etkileyen faktörler arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinin 6. maddesine göre ders kitaplarının belirli nitelikleri taşıması gerekmektedir (MEB, 2012). Bu nitelikler incelendiğinde ders kitaplarının 2012 yılında yayınlanan mevzuattaki değer eğitimine ilişkin niteliklerin 2009 mevzuatına göre daha az yer verildiği görülmektedir. Aşağıda değer eğitimi ile doğrudan ilişkili olduğu tespit edilen maddeler verilmiştir.

"MADDE 6 – (1) Ders kitapları;

- a) Anayasa ve kanunlara aykırı hususları içermez.
- b) Bilimsel hata içermez.
- c) Temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunar (MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, 2012).

MADDE 6 – (1) Ders kitapları;

- b) 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda yer alan Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarında belirtilen Atatürk İnkılâp ve İlkelerine ve Anayasa ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, âhlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar

olarak yetiştirmek hükmüne, Türk Millî Eğitiminin Temel İlkelerine uygun olarak hazırlanır.

c) İnsan haklarına aykırılık, cinsiyet, ırk, din, dil, renk, siyasi düşünce, felsefi görüş ve benzeri ayrımcılık içermez.

ç) Bilimsel ilke ve yöntemlere uygun olarak hazırlanır. (MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, 2009)."

MEB tarafından ilkököl ve ortaokul düzeyinde tüm derslerde geliştirilen eğitim programlarında (2017), değer eğitimi konusu ayrı bir bölüm olarak ele alınırken, değer eğitimi konusu ön plana çıkarıldığı için ders kitaplarının da bu değişimi yakalaması gerekmektedir. MEB Türkçe dersi (1-8. Sınıflar) öğretim programına (2015) göre; ders ve öğretmen kılavuz kitabına alınacak metinlerin aşağıdaki nitelikleri sağlaması gerekir:

"1. Metinler, dersin amaç ve kazanımlarını gerçekleştirecek özelliklere sahip olmalıdır.

2. Metinler, öğrencilerin sınıf düzeylerine ve yaş seviyelerine uygun olmalıdır.

3. Metinler, öğrencilerin ruh dünyalarını olumsuz yönde etkileyecek nitelikte olmamalıdır.

4. Metinde geçen, yazarın ve dönemin özellikli söyleyişinde, imlasında değişiklik yapılmamalı; açıklama gereken yerlerde parantez içi ifadeler veya dipnotlar kullanılmalıdır. Türkçenin dönemsel ve tarihî değişimini gösteren "Oturmağa geldim.", "Özür dilemekliğim icap eder.", "Farkında olmuyarak çarptım.", "Haluk'un Veda'nı okuyorum." gibi özellikli söyleyişler ve yazımlar orijinal metindeki hâliyle muhafaza edilmelidir.

5. Alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden edebî değer taşıyan metinler alınmalıdır. Seçilen metinler ikincil aktarımlar yerine yazarın eserinden alınmalıdır. Ayrıca "Bu kitap için yazılmıştır." ifadesini içeren metinler kullanılmamalıdır.

6. Bir sınıf seviyesi için seçilen bir metin, başka bir sınıf için kullanılmamalıdır.

7. Dünya edebiyatından seçilen metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden alınmalıdır.

8. Seçilen metinler, öğrencilerin duygu, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirecek; bilgi, beceri, dil ve estetik zevk düzeylerini geliştirecek nitelikte olmalıdır.

9. Bir sınıfta aynı sanatçıdan, farklı türlerde olmak koşuluyla en fazla iki metin alınabilir.

10. Roman, tiyatro, destan gibi türlerin tamamı kitaba alınamayacağı için bu eserlerin en uygun kısmı veya kısımları kazanımlar da dikkate alınarak seçilmelidir. Metnin başında eserin seçilen bölümüne kadarki kısa özeti verilmeli, seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır. Seçilen metnin arkasından eserin sonraki bölümlerinin özeti verilmelidir."

İlköğretim Türkçe Dersi 6, 7 ve 8. sınıflar öğretim programında (2006), değerlerin öğretimi ile ilgili genel bir bilgi ya da Türkçe dersinde verilmesi

gereken değerlere ilişkin doğrudan bir açıklamaya yer verilmemiştir. Ancak programın temel yaklaşımında ve genel amaçlarında değerlerin önemi açıkça belirtilmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programıyla “dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır” maddesi programın temel yaklaşımı olarak belirlenmiştir. Programın genel amaçlarının 9, 10 ve 11. maddeleri değer aktarımını amaçladığı görülmektedir: “

9. madde: Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları,

10. madde: Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri,

11. madde: Millî, manevî ve ahlâkî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır (Akt., Doğan ve Gülüşen, 2011).”

Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programında (2015) da değerlerin öğretimine ilişkin ya da hangi değerlerin eğitimde vurgulanması gerektiğine ilişkin açıklama ya da bilgi yoktur. Yalnız programın temel yaklaşımında; “basılı ve elektronik ortamlarda dinlediklerini ve okuduklarını anlayan, kendilerini yazılı ve sözlü olarak ifade eden; eleştirel, yansıtıcı ve yaratıcı düşünen, millî, manevi ve evrensel değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır” şeklinde kısaca yer verilmektedir. Programın genel amaçlarında ise iki madde de (12. ve 13.) yer verilmesine rağmen uygulamaya ilişkin yeterli bölüm yoktur. “

12. Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; millî duygu ve düşüncelerini güçlendirmek,

13. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımalarını sağlamaktır.”

Problem Durumu

Bu araştırmada son yıllarda ülkelerin eğitim sistemlerinde önem kazanan değerler eğitimi çalışmalarının 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer verilme durumlarının tespiti yapılarak hangi değerlerin ön plana çıktığı durumunu ortaya koyma amaçlanmıştır. Bu araştırma sonucunda; Türkçe ders kitaplarındaki temalar ve temaların kapsadığı metinler içerisindeki öğrencilere kazandırılmaya çalışılan değerler tespit edilerek, bulguların değerler buldukları metinlere göre, sınırlılıkları ve güçlü yönleri ile ortaya ortaya konmuştur. Türkiye’de Türkçe ders kitaplarında değer incelemesi çalışmalarıyla ilgili çok az araştırma mevcuttur. Belet ve Devenci (2008) tarafından “İlkokul Türkçe Ders Kitaplarının (1-5) değerler bakımından incelenmesi”, Doğan ve Gülüşen (2011) tarafından yapılan, “Türkçe Ders Kitap-

larındaki (6-8) Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi” ve Pilav ve Erdoğan (2016) “Ortaokul Türkçe ders Kitaplarındaki Bilgilendirici Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi” adlı çalışmalarıdır. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulan ders kitaplarının sık sık güncellenip değiştiğini dikkate alacak olursak konuya ilişkin araştırmaların az olduğu söylenebilir.

Öğretim programları doğrultusunda hazırlanan Türkçe ders kitaplarında değerlere yer verilme durumunu belirlemek, öğrencilere değerlerin kazandırılması için düzenlenecek etkinliklere yön vermek bakımından önemli görülmektedir. Bu araştırma ile ortaokul 6, 7 ve 8. sınıflar Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmanın problemi ortaokul 6, 7 ve 8. sınıflar Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde hangi değerlere nasıl yer verilmiştir? sorusu oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde değerlere yer verilme durumunu belirlemeye yönelik gerçekleştirilen bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelenmesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013:217 217).

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak ortaokul 6, 7 ve 8. sınıflar Türkçe ders kitapları kullanılmıştır. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 55. maddesine (Değişik: 3/12/2003 - 5005/2 md.) göre, ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulacak kitaplar Millî Eğitim Bakanlığınca belirlenmektedir. Ders kitaplarını inceleme, geliştirme ve uygun görülenleri karara bağlama görevi ise Talim Terbiye Kuruluna verilmiştir. www.tbmm.gov.tr

2016-2017 eğitim-öğretim yılında MEB tarafından Sivas ilindeki ortaokullarda en yaygın şekilde okutulan, künye bilgileri aşağıda verilen Türkçe dersi ders kitapları araştırmanın incelenen materyallerini oluşturmaktadır.

- Erdal, N. (2016) Ortaokul 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Dörtel Yayıncılık.
- Sarbay, A. (2006) Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Meram Yayıncılık, İstanbul.
- Demirel, A. ve Özbay, V. (2016) Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Dikey Yayıncılık, Ankara.

Yukarıda künye bilgileri verilen Türkçe 6. sınıf ders kitabı : TK 6, Türkçe 7. Sınıf ders kitabı: TK 7 ve Türkçe 8. sınıf ders kitabı: TK 8 olarak kodlanmıştır. Ders kitaplarında 9 farklı türde toplam 110 metin incelenmiştir. Tablo 1’de 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin türlere göre dağılımı verilmektedir.

Verilerin Toplanması ve Çözülmesi

Veri analizinde içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Araştırmada, içerik analizi kapsamında verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması, bulguların yorumlanması aşamaları izlenerek (Yıldırım ve Şimşek, 2005) gerçekleştirilmiştir. Örneklemde kullanılan Türkçe ders kitapları üzerinde verilerin toplanmasında aşağıdaki adımlar gerçekleştirilmiştir.

- Türkçe ders kitaplarındaki metinler, 2 araştırmacı ve değer eğitimi alanında uzman bir eğitim bilimleri öğretim elemanı tarafından tek tek incelenmiş ve metinlerde var olan değerler belirlenmeye çalışılmıştır. Metinlerde yer alan değerleri tespit etmek için Keskin (2016) tarafından belirlenen değerler temele alınmış ancak araştırmacılar bu değerlere yeni değerler de eklemiştir.

- Metinleri inceleme sürecinde değerler belli kategorilerde toplanmış, benzer özellik gösteren değerler ilgili kategoride bir araya getirilmiştir.

- Araştırmacılar; iki alan uzmanı ve eğitim bilimleri uzmanı, tespit edilen bu değerler üzerinde düşüncelerini karşılaştırarak uzlaşmaya varmışlardır. Ortak görüş olmayan değerler kavram olarak alınmamıştır.

- Tüm metinler için aynı işlem uygulanmıştır.

- Metinlerde tespit edilen her bir değeri vurgulayan tümceler belirlenmiş, bulguların sunumu sırasında metinlerden doğrudan alıntılar olarak yer verilmiş ve yorumlanmıştır. Alıntılarının sonuna Türkçe ders kitabındaki sayfa numarası ve ders kitabının kaçınıcı sınıf düzeyinde olduğu kodlanarak yer verilmiştir.

Örneklemde ele alınan Türkçe ders kitaplarında tema diye adlandırılan bölümlere göre değerler her bir sınıf düzeyinde (6, 7 ve 8) 6 tema ve bu temalar içerisindeki toplam 25 metin olmak üzere; toplamda 3 sınıf düzeyinde, 9 tema (Atatürk, Sevgi, Okuma Kültürü, duygular, Milli Kültür, Doğa ve Evren, Toplum hayatı, Mekan ve zaman, Kişisel gelişim) ve 110 metin içerisinde incelenmiştir. Örneklem kapsamında Türkçe 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında yer alan temalar Tablo 2’de verilmiştir.

6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tema / Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Atatürk	+	+	+
Sevgi	+	+	+
Okuma Kültürü	+	-	-
Duygular	+	-	+
Milli Kültür	+	+	+
Doğa ve Evren(Çevre)	+	+	
Toplum Hayatı	-	+	+
Mekan ve Zaman	-		+
Kişisel Gelişim	-	+	-

BULGULAR

Bu bölümde ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde değerlerin yer alma durumuna ilişkin elde edilen bulgular, aşağıda verilen iki tema ve yirmi iki alt koddan oluşmaktadır.

• *Ulusal değerler*: Vatan millet sevgisi, bayrak sevgisi, kültürel miraslar, Atatürk sevgisi, atalara saygı, bayramların önemi şeklinde bulgulanmıştır.

• *Evensel değerler*: Sorumluluk, çalışkanlık, hoşgörü, merhamet, tutarlılık, dürüstlük, dostluk, iyilik, ileri görüşlülük, doğa sevgisi, haksızlığa karşı çıkmak, özgürlük, adalet, yardımlaşma, özgüven ve misafirperverlik şeklinde bulgulanmıştır.

1. Ulusal Değerler

Ulusal Değerler bir milletin kendisine ait olan değerlerdir. O milleti diğer milletlerden ayrı kılan, farklılaştıran değerlerdir. Ulusal değerlerinde evrensel bir boyutu vardır fakat bu değerler somut görüntüye kavuşunca faklılaşır. Bayrak sevgisi her milletin ulusal değeridir. Atalara saygı değeri her milletin ulusal değeri olmasına rağmen Atatürk sevgisi bu değer Türk milletindedir.

Atatürk'ün vurguladığı gibi "Okul, genç kafalara insanlığa saygıyı, ulusu ve ülkeyi sevmeyi, şerefi, bağımsızlığı öğretir..." Her yönetim biçimi o yönetim biçimini benimseyen ve geliştiren bireyler yetiştirmek zorundadır. Bunu yapamadığı zaman değişim kaçınılmazdır. Cumhuriyeti, demokrasiyi, bağımsızlığı, üniter devlet olmayı, vatan sevgisini, özgürlüğü, ulusallığı ve benzeri değerleri hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti de küçük yaşlardan başlayarak yurttaşlarına ulusal değerleri öğretmek zorundadır. Ulusal değerlerini öğretmekten vazgeçen ülkeler ulus olmaktan da vazgeçmek zorunda kalırlar (Gözütok, 2010).

Türkçe ders kitaplarında yer verilen bu değerlerle ilgili kodlar; "vatan millet sevgisi", "bayrak sevgisi", "kültürel miraslar", "Atatürk sevgisi", "atalara saygı", "bayramların önemi" şeklinde 6 tane bulgulanmıştır.

1.1. Vatan Millet Sevgisi

18 yerde tespit edilen "Vatan millet sevgisi" değeri Türkçe 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında; ülkemizi sevme, milletimizin kahramanlıklarını gurur duyma gibi birçok anlam içermektedir. Ders kitaplarındaki metinlerde tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

"...Ama biz elimizde silah, burada öleceğiz. Hiçbirimiz şehitlerimizden daha büyük değiliz."(s.15, TK7)

"1917 yılında
Topraklarında doğmuşum,
Anamdan emdiğim süt
Pınarından, tarlandan gelmiş,
Emmilerim sınırlarında
Senin İçin düşüşürken ölmüşler,
....." (s. 9, TK 8)

“Mehmetçik artık durur mu? O da kumandanının ardından ileri atıldı. Toz, duman, alev ve ölüm kasırgasını yaran askerler karşıya vardılar, tepeyi tuttular.”(s. 34, TK 6)

1.2. Bayrak Sevgisi

Ülkemizi temsil eden bayrak bir sembol ve bağımsızlık göstergesi olarak anlamlandırılmış ve kutsanmıştır. “*Bayrak sevgisi*” değeri Türkçe 6-8. sınıf Türkçe ders kitaplarında 6 yerde tespit edilmiştir. Ders kitaplarındaki metinlerde tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

*Ey mavi göklerin beyaz ve kırmızı süsü...
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü.
Işık ışık, dalga dalga bayrağım,
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.(s.17, TK 7)
“Ey şimdi süzgül, rüzgârlarda dalgalı,
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin dibinde öleceğim.” (s. 19, TK 8)*

1.3. Kültürel Miraslar

Milletimize ait olan tarihi çok eskilere dayanan sanat ve kültürümüzün oluşumuna kaynaklık eden somut ve soyut her şey kültürel miras olarak kabul edilmektedir. Ders kitaplarındaki metinlerde 9 yerde tespit edilmiştir. Kitaplarda tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Millî kültürde bir dinamizm vardır. Millî kültürün geçmişte sağladığı büyük başarılar, sadece öğretmek için değil, aynı zamanda gelişmeye devam etmek için güç kaynağı olarak kullanılmalıdır. Aksi hâlde geçmişte millî kültürün ulaşabileceği en yüksek noktaya eriştiği kabul edilmiş olacaktır.” (S.32, TK 7)

“Çelik çomağın en sevdiğim yönü başarıyı yalnızca rastlantıya bırakmamasıdır, ustalık da ister. Tek başına oynanmaz, alıştırmalar bir yana arkadaş arkadaşta tadı çıkar...” (s.92, TK 7)

1.4. Atatürk Sevgisi

Ülkemizin kurucusu büyük önder, büyük devlet ve asker adamı olarak tasvir ediliyor. Bu nedenle Atatürk sevgisi değerine oldukça fazla yer verilmiştir. Bu değer kitaplarda 26 yerde tespit edilmiştir. Kitapta tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir

Büyük kurtarıcı, büyük kumandan, büyük insanın önündeydik. Elinden sanki bir “kurtuluş diploması” alıyorduk. Bizlere sanki keskin bakışlarıyla, “Bilimde, hak yolunda, devrim yolunda, yükselme yolunda yürüyün.”(S.38, TK 7)

*“Sana borçluyuz ta derinden!
Çünkü yurdumuzu sen kurtardın,
Hasta, yorgun düşmüştük,
Yaralarımızı iyice sardın.*

*Yiğittin, inanç doluydun, yapıcıydın,
Sanatkârdın, denizler kadar engin;
Kimsenin görmediğini görürdü
Sevgiyle bakan gözlerin.
.....”(s. 26, TK 8)*

1.5. Atalara Saygı

Tarihimizde yer tutmuş önemli kişiler aynı zamanda bizlere de yol göstericilerdir bu kişilere duyulan sevgi ve saygı ifade edilir. Ders kitaplarında 7 yerde tespit edilmiştir. Kitaplarda tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Darübedayi bu memleketin sanat hayatında çok sevilen ve çok sevimli bir çiçektir. Türk kadınlarının katılımıyla bu çiçek daha da serpilecek, daha sevimli bir hâle gelecektir.”(s.41,TK 7)

“O, Türk büyüklerinden Alparslanlar, Fatihler, Yavuz ve Kanunilerin hayranı olmakla beraber, bizzat uygarlık eserleri vücuda getirmiş olan Mimar Sinanlar ve Piri Reislere de ayrı bir değer verirdi. Çünkü devlet başında ordular yönetmiş kişiler, tarihte Türk şanını ne kadar yükseltmişlerse diğerleri de Türk dünyasına ölmez eserler vermişlerdir.”(s. 27, TK 8)

1.6. Bayramların Önemi

Bu değer ulusal ve dini bayramlarımızın önemini vurgular. Bu değer sadece 6. sınıf ders kitabında “Gelir Nevruz Bayramı” adlı metin dışında tespit edilememiştir. Örnek aşağıda verilmiştir.

*“Cemre düşüp toprak ısınınca
Yeşerir yaprak ağaca su yürüyünce
Kuşlar su, arı çiçek arayınca
Gelir Nevruz Bayramı.” (s. 84, TK 6)*

2. Evrensel Değerler

Evrensel değerler bütün ulusların ortak değerleridir. Evrensel değerler, hem kişinin kendisiyle olan ilişkisinin sağlamlığında hem de diğer bir insan ya da insan gurubuyla olan ilişkisinde, insanın yararına olacak eylemlerde bulunmasını salık veren değerlerdir. Bu da ancak tüm insanoğlunun bağlı olduğu etik değerler, sevgi, saygı, güven, hoşgörü vs ile mümkündür. Evrensel süreçler, “genel anlayışın dışında tanımlanması yer yer gereksiz olan toplumsal kuralların ifadesidir (Somoncu, 2010).

Öğrencilerinde gelecekte dünyadaki gelişmelere ortak bir duyarlılık sergilmeleri için Türkçe ders kitaplarında bu değerlere yer verildiği gözlemlenmiş ve evrensel değerler temasına ilişkin kodlar; *sorumluluk, çalışkanlık, hoşgörü, merhamet, tutarlılık, dürüstlük, dostluk, iyilik, ileri görüşlülük, doğa sevgisi, haksızlığa karşı çıkmak, özgürlük, adalet, yardımlaşma, özgüven ve misafirperverlik* şeklinde 16 tane bulgulanmıştır. Evrensel değer bilincinin en önemli kodlarından “*demokrasi*” değerine Türkçe ders kitaplarında rastlanılmamıştır.

2.1. Sorumluluk

Sorumluluk bireyin üzerine düşen görevleri yerine getirme, kendinden beklenen davranışı sergileme ve bu yönleriyle örnek teşkil edecek kişilere metinde yer verme olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 10 yerde tespit edilmiştir. Kitaplarda tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Bundan uzun yıllar önce Türkiye’de maden kömürü var mı, yok mu bunu bilen yoktu. Bizde maden kömürünü ilk defa Uzun Mehmet adında bir genç buldu. Böylece memlekete büyük hizmet etti.” (s.54, TK 7)

“Bunun için bizce, zaman ölçüsü, geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nispetle daha çok çalışacağız, daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur.” (s. 24, TK 8)

2.2. Çalışkanlık

Başarılı olmak ve hedeflere ulaşmak için, iyi ve başarılı bir insan olabilmek için kazanılması gereken önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 16 yerde tespit edilmiştir. Kitapta tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Bilmeyeni ayıplardık. Tarih öğretmenlerimiz, sözlü yoklamalarda bilgimizden hayrete düşerdi. Edebiyat derslerinde de öğrendiklerimizle öğretmenlerimizi hayran ederdik. Okul idareleri de her dönemde teşekkür ve takdir yazılarıyla bizi ödüllendirirdi.”(s. 60, TK 7)

“Her ne kadar eniştem üstlenmişse de artık dükkânın hayhuyunu; işinin başındaydı ama çalışmak ibadettir, düsturuyla.”(s. 59, TK 8)

“Beni seviyorsanız eğer ve anlıyorsanız; Laboratuvarlarda sabahlayın, kahvelerde değil. Bilim ağartsın saçlarınızı...”(s.32, TK 6)

2.3. Hoşgörü

Farklılıklara saygı duyma, olaylara ve kişilere olumlu yaklaşma, saygı gösterme olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 7 yerde tespit edilmiştir. Bu koda ilişkin örnek aşağıda verilmiştir.

“Ben, dünyada yaşayan her bir insanın kardeşim olduğuna inanıyorum. Onun da benim gibi birkalbi, dostluğu; anlayabilecek bir kabiliyeti ve güzellikler yaratabilecek iç kuvvetleri vardır. Bu dünyanın her kıtasında ben böyle kimselere hep rastladım. Ta Yeni Gine’nin vahşi, balta girmemiş ormanlarında da onu karşımda buldum. Tokyo’da ise hemen önümden gidiyordu.” (s. 20, TK 6)

2.4. Merhamet

İnsanların zor durumlarına üzülme, onlara yardım etme olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 7 yerde tespit edilmiştir. Kitapta tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Öyle tatlı bakıyordu ki. Oturdum. Ekmeğini bölerek uzattı.”(s. 69, TK 7)

“Seyahatimi ve bu vesile ile kardeşlerimin arasında yapama imkânını bana veren mutlu tesadüflerin, bir talih eseri olduğuna inanıyorum. Onun için

diğer insanlara nasihat etmek, onların da birbirlerini içten ve candan birer kardeş olarak kabul etmeleri üzerinde ısrarla durmak gibi manasız hareketlere sapacak değilim. Çünkü bu benim vazifem değil. Bu gibi duygular yavaş yavaş uyanır. Amabazen, gözlerimizin çabuk açılmasına yardım eden şanslı tesadüfler de olabilir. Ben bunu yavaş yavaş öğrenmiştim ama dünyanın da bir gün öğreneceğine inancım var.” (s. 22, TK 6)

2.5. Tutarlılık

Kişinin davranışlarında paralellik, olumlu bir yönde ilerleme olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında sadece 3 yerde tespit edilmiştir. Kitapta tespit edilen bu koda ilişkin örnek aşağıda verilmiştir.

“Çelik çomağın en sevdiğim yönü başarıyı yalnızca rastlantıya bırakmamasıdır, ustalık da ister. Tek başına oynanmaz, alıştırmalar bir yana arkadaş arkadaşta tadı çıkar. Oyuncunun yönelme duygusunu ölçülü kılar, bakışını keskinleştirir, ayağına tezlik kazandırır çelik çomak. Bir güzelliği de her şeyi anlamaya bağlamasıdır: ilk elin kimde olduğu, oyunun nerde, ne zaman biteceği uzlaşım ile belirtilir. Söz verme öğrenilir bu oyunda, sonuç ne olursa olsun sözünde durmaya alışır insan.” (s.92, TK 7)

2.6. Dürüstlük

Her durumda doğruyu söyleme, aldatmama olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 6 yerde tespit edilmiştir. Bu koda ilişkin örnek aşağıda verilmiştir

“Öyle bir yaşta idim ve öyle bir mizaçta idim ve çocukluğumda o kadar az oyun oynamıştım ve aldatmasını o kadar az öğrenmiştim ki yalan, bana suçların en ağırlığı gibi geliyordu ve bir yalan söylendiği zaman insanların değil eşyanın bile buna nasıl tahammül ettiğine şaşıyordum. Yalana her şey isyan etmelidir. Eşya bile. Damlardan kiremitler uçmalıdır, ağaçlar köklerinden sökülüp havada bir saniye içinde toz duman olmalıdır, camlar kırılmalıdır hatta yıldızlar düşüp gökyüzünde bin parçaya ayrılmalıdır filan...”(s. 79, TK 8)

2.7. Dostluk

Arkadaşlarla ve diğer insanlarla iyi ilişkiler kurma olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 12 yerde tespit edilmiştir. Kitaplarda tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“İnsan ne kadar çekingen, başkalarıyla münasebette bulunmaktan ne derece hoşlanmaz bir adam olursa olsun sohbetinden, misafirliğinden hazze-deceği bir iki dostu veya yakını vardır. Böyle yakın ahbabların, birbirlerini candan seven insanların dostlukları gibi misafirlikleri de tatlı olur. Çünkü birbirine ağırlık vermezler.”(S. 41, TK 8)

*“Ben giderim adım kalır,
Dostlar beni hatırlasın.
Düğün olur bayram gelir,
Dostlar beni hatırlasın.”(s. 75, TK 7)*

2.8. İyilik

Birine yardımcı olma, karşılık beklemeden özveride bulunma olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 8 yerde tespit edilmiştir. Bu koda ilişkin örnek aşağıda verilmiştir

“Vay kerata! Demek baaannesine gelmiş ha! Nasıl? Daha önce size mi gelmiş? Almayın diye mi? Allah Allah! Bak sen şuna! Aman müdür bey! Biz hemen geliyoruz. Bu kadar zor olacağını bilseydim gerçekten getirmezdim. Çok teşekkür ederim müdür bey, sağ olun.”(s. 24, TK 7)

2.9. İleri Görüşlülük

Olayların nereye evrileceğini, sonuçlarının neler olacağını önceden bilme, Atatürk'ü örnek verme olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 13 yerde tespit edilmiştir. Kitapta tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Ben sana gelme demedim mi? Boğulacaktın.” dedi biri. “Ya, evet boğulacaktım.” dedi güçlkle.(s. 53, TK 7)

“İlk önce, Boğaz'ın en dar yeri olan Anadolu Hisarı'nın karşısına, ikinci bir hisar yaptırmaya karar verdi. Bununla, hem bir taraftan öte tarafa geçişler emniyete alınacak hem de Karadeniz'den Bizans'a gelecek yardımlar önlenecekti.”(s. 86, TK 6)

2.10. Doğa Sevgisi

Doğa bilinci, doğayı sevme, doğayı koruma ve doğayı gelecek nesillere kirlenmeden ulaştırabilme olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 21 yerde tespit edilmiştir. Kitapta tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Bu seslerin, bu gürültülerin, gümbürtülerin, uğultuların, kükremelerin yanı sıra, doğanın daha yumuşak, daha uyumlu sesleri de var, kuşksuz: Yağmur şakırtısı -“muttarit darbeler”- incecik bir derenin usul şırıltısı, ifil ifil esen yelin belli belirsiz hışırtısı, kumsal yalayan küçücük dingin dalgacıkların fışırtısı. Bu sesleri de duyarız doğal olarak, pek üstünde durmasak, can kulağıyla dinlemesek de ulaşırlar bize...”(s. 111, TK 7)

*“Bağrımı açıp ılgıt ılgıt
Esen serin rüzgârlarına
İlk önce kıyılarından
Denizi seyretmişim.
İssiz çorak ovalarında
Günlerce yolculuk etmişim.” (s.9, TK 8)*

2.11. Haksızlığa Karşı Çıkmak

Yapılan bir yanlışa karşı direnmek, engel olmaya çalışmak olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 4 yerde tespit edilmiştir. Kitapta tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir

“Görür müsün neler oldu? Kalkarak Han Bayındır yerinden doğrulmuş, bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ diktirmiş. (...) Ben varınca gelerek karşıladılar, kara otağa kondurdular. Kara keçeyi altıma döse-

diler, kara koyun yahnisinden önüme getirdiler. Oğlu kızı olmayanı Tanrıteala lanetlemiştir, biz de lanetleriz, belli bil, dediler. Senden midir, benden midir, Tanrıteala bize bir yetmen oğul vermez nedendir, dedi, söyledi.”(s. 34, TK 8)

“Önce toprağı kirlettik; Ne geçtiyse elimize attık üzerine Kıydık canım ağaçlarına, çiçeklerine, Çöpten görünmez oldu baharın güzel yüzü, Topraktan özür dileriz.”(s. 105, TK 6)

2.12. Özgürlük

Tabiattaki her varlığın, bağımsız ve kendi çevresinde yaşayabilmesi olarak karşımıza çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 4 yerde tespit edilmiştir. Kitapta tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir

“Bunlarla bir yeşil meydanın kenarına varır, bunları bir ufacık ağacın altına çığırkan kafesiyle bırakırlar, ağacın her dalına ökseleri bağlarlardı. Hür kuşlar, kafesteki çığırkan kuşun feryadına, dostluk, arkadaşlık, yalnızlık sesine doğru bir küme gelirler. Çayırılıkta bir başka ağacın gölgesinde birikmiş çoluklu çocuklu kocaman herifler, bir müddet beklerler. Sonra kuşların üşüş-tüşü ağaca doğru, yavaş yavaş yürürlerdi. Ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlar, (...) hemen yolarlardı” (s.114, TK 7)

“Bütün ümidi doğduğu yere, Edremit’e kavuşmaktı. Otuz yıl boyunca tek bir an bile ümidini yitirmedi. “Öldükten sonra dirileceğime nasıl inanyorsam elli yıllık esirlikten sonra da memleketime kavuflacağım öyle inanyorum!” derdi.”(s. 69, TK 6)

2.13. Adalet

Haklının korunması ve haksızlığın cezalandırılması olarak ortaya çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında sadece 3 yerde tespit edilmiştir. Bu koda ilişkin örnek aşağıda verilmiştir.

“Bir gram dahi eksik tarttığı izlenmemiştir. Müşterileri içinde pek iyi bildiği -gerçek- fakir fukaranın kese kâğıdına elindeki sevda ile beraber fazladan akıttığı olurdu şekeri, irmiği, karbonatı...”(s. 58, TK 8)

2.14. Yardımlaşma

İnsanların birbirlerine ihtiyaç duyması ve yardımcı olması olarak ortaya çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 5 yerde tespit edilmiştir. Bu koda ilişkin örnek aşağıda verilmiştir.

Bazıları ayaklarına çuval, çaput sarmıştı. Yaralıları yardımla yürüyorlardı.(s.10, TK7)

2.15. Özgüven

Kişinin kendine ilişkin olumlu tutum sergilemesi olarak ortaya çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 3 yerde tespit edilmiştir. Kitapta tespit edilen bu koda ilişkin örnek aşağıda verilmiştir

Marş ilaç gibi geldi. Yürüyüş canlandı, düzene girdi, başlar dikildi, sesler yükseldi.(s. 12, TK 7)

2.16. Misafirperverlik

Misafir ağırlama, misafire güzel davranış sergileme olarak ortaya çıkar. Bu değer Türkçe ders kitaplarında 10 yerde tespit edilmiştir. Kitapta tespit edilen bu koda ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir

“Kadınlar, kızlar, çocuklar, ellerinde testiler, bakraçlar, çanaklarla evlerden çıktılar. Sofralar açıldı. Karpuzlar kesildi.”(s.12,TK 7)

“Han’ım, hey! Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şam işi günlüğünü yeryüzüne diktirmişti. Ala sayvan gökyüzüne ışımsı. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti.Hanlar hamı Han Bayındır, yılda bir kez şölen verip Oğuz beylerini konuklardı. Gene şölen verip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu.” (s. 33, TK 8)

SONUÇ VE TARTIŞMA

Ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında değer kavramlarına yer verme durumunun incelemesi sonucu bulunan değerler *ulusal değerler* ve *evrensel değerler* olmak üzere iki ayrı tema ve yirmi iki alt değer olarak kodlanmıştır. İlk temayı *ulusal değerler* oluşturmuştur. Ulusal değerler teması; “vatan millet sevgisi”, “bayrak sevgisi”, “kültürel miraslar”, “Atatürk sevgisi”, “atalara saygı”, “bayramların önemi” olmak üzere altı kod olarak bulgulanmıştır. İkinci tema *evrensel değerler*; “sorumluluk”, “çalışkanlık”, “hoşgörü”, “merhamet”, “tutarlılık”, “dürüstlük”, “dostluk”, “iyilik”, “ileri görüşlülük”, “doğa sevgisi”, “haksızlığa karşı çıkmak”, “özgürlük”, “adalet”, “yardımlaşma”, “özgüven” ve “misafirperverlik” olmak üzere on altı bulgu olarak kodlanmıştır.

Değerlerin Türkçe ders kitaplarında kodlanma sayıları dikkate alındığında *ulusal değerler* temasında Atatürk sevgisi (26), vatan millet sevgisi (18), kültürel miraslar (9), atalara saygı (7), bayrak sevgisi (6) ve bayramların önemi (1) adlı değerlerin sadece bir yerde tespit edilerek kodlandığı görülmektedir.

Evrensel değerler temasında; doğa sevgisi (21), çalışkanlık (16), ileri görüşlülük (13), dostluk (12), sorumluluk (10), misafirperverlik (10), iyilik (8), hoşgörü (7), merhamet (7), dürüstlük (6), yardımlaşma (5), haksızlığa karşı çıkma (4), özgürlük (4), adalet (3), özgüven (3), tutarlılık (3) adlı değerlerin üç yerde tespit edilerek kodlandığı görülmektedir.

Değerlerin kodlanma sayıları dikkate alındığında Türkçe ders kitaplarında en fazla tespit edilerek kodlanan ilk üç değerlerin sırasıyla; Atatürk sevgisi (26), doğa sevgisi (21) ve vatan millet sevgisi (18) olduğu görülmektedir. Türkçe ders kitaplarında en az tespit edilen değerlerin; adalet (3), özgüven (3), tutarlılık (3) ve bayramların önemi (1) olduğu görülmektedir. Demokrasi değerinin hiç olmadığı tespit edilmiştir. Demokrasi en genel tanımıyla halkın kendi kendini yönetmesi, yönetimin halk tarafından desteklenmesidir. Demokrasi, günümüz dünyasında değişik uluslar tarafından çok farklı şekillerde uygulansa da kendi içinde adalet, kardeşlik, hoşgörü, katılım gibi değerleri barındırması açısından evrenselidir (Somoncu, 2010).

Türkçe dersi kitaplarına ilişkin değer incelemesi çalışmalarında (Belet ve Deveci; 2008; Doğan ve Gülüşen, 2011) araştırma bulgularına benzer değer kavramları ortaya çıkmıştır. Doğan ve Gülüşen (2011) 6, 7 ve 8. sınıflarda yer alan toplam 76 metinde en fazla yer alan değerler olarak, “ulusal değerler” (30) ve “sorumluluk” (24) değeri ile kitaplarda en az yer alan “hayvan sevgisi” (3) ve “misafirperverlik” (3) değerlerinin olduğunu bulmuşlardır. Türkçe dersinde etkili bir değer eğitimi gerçekleştirmek için değerlerin metinlere daha dengeli dağıtılması gerektiği ve bu değerlerin etkinliklerle düzenlenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Gözütok (2010) 1998, 2005-2009 İlköğretim Hayat Bilgisi Ders Programlarını Ulusal Değerler Kazandırma niteliği açısından karşılaştırdığı çalışmasında, sayısal ve niteliksel derinlik bakımından 2005-2009 programının çok zayıf kaldığı sonucuna ulaşmıştır. 2005-2009 programında yer alan ifadeler incelendiğinde her birinin anlaşılmasının zor ve yetersiz olduğunu belirtmiştir. Buna ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

- “Milli ve dini bayramlarda sevgisini açığa vurma.”

Çocuğun kime/neye karşı sevgisini açığa vurması bekleniyor? Bayramları sevdiğini mi, ailesini sevdiğini mi açığa vuracak? Açığa vurmak ne demektir ve nasıl gözlenir, ölçülür, değerlendirilir?

- “Yaşadığı yerleşim birimini ve vatanını sevme”

“Ülkesini sevme” Çocuğun vatani ve ülkesi birbirinden farklı yerler midir ki iki ayrı maddede sıralanmıştır? gibi eleştiriler getirmiştir.

En son ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde geliştirilen Türkçe, Matematik, Hayat Bilgisi, Görsel Sanatlar vb. tüm derslerin öğretim programlarında (2018), değerlerimiz ayrı bir bölüm olarak ele alınarak, belli kök değerler tüm derslerde ortak değer olarak alınmıştır. Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınması önerilmiştir. Bu durum Milli Eğitim Bakanlığının eğitim sistemimizde “değerler eğitimi” konusunun önemle üzerinde durduğunu ve bu konunun ön plana çıktığını göstermektedir. MEB Türkçe dersi öğretim programında (2018) değerlerimizin öğretim programlarında önemi şöyle vurgulanmıştır.

Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır. <http://mufredat.meb.gov.tr>

Araştırma sonucunda; Türkçe ders kitaplarında tespit edilen değerler dikkate alındığında Türkçe ders aracı olan metinlerde genel olarak değerlerin yeterli oranda bulunmadığı söylenebilir. Temalara ayrılan metinlerin tema başlıkları ile değerlerin içerikleri, değerlerin o temadaki oranını da artırıp azaltmaktadır. Örnek olarak; evrensel değerler temasındaki “doğa

sevgisi” değeri, kitaplarda yirmi bir yerde tespit edilip kodlanmıştır. Bu kodlamanın on altı tanesi doğa ve evren temalarının içerisindeki metinlerde bulgulanmıştır. Ulusal değerlerden “Atatürk sevgisi”, Türkçe kitaplarında yirmi altı yerde tespit edilerek kodlanmıştır. Bu kodlamaların yirmi ikisi Türkçe ders kitaplarının Atatürk teması başlığındaki metinlerde gerçekleşmiştir.

Değerlerden “doğa sevgisine” yeterince yer verilmesi öğrencilerde doğa sevgisi, doğayı koruma ve gelecek kuşaklara aktarma bilinci kazandırma açısından oldukça önemlidir ve olumlu bulunmuştur. Ülkemizin kurucusu, gençlerin yol göstericisi büyük devlet adamı Mustafa Kemal Atatürk’ün gençlere tanıtılması ve sevdirmesi başta eğitim kurumlarının görevidir. “Atatürk sevgisi” değerinin metinlerde çokca tespit edilmesi ders kitaplarının olumlu özelliklerindedir. Bilim ve teknolojinin hızlı gelişmesi ve bütün dünyaya yayılması küreselleşmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir. Ülkelerin kendilerini küreselleşmenin olumsuz etkilerinden koruması zorlaşmıştır. Eğitimle ilgili çalışmaların referans çevresi hangi küreselleşme sürecini yaşarsak yaşayalım devletin temel nitelikleri ve Atatürk İlke ve İnkılâpları olması gereği bu gün için de açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Erdoğan, 2008; Akt., Gözütok, 2010).

Ulusal değerlerden “bayramların önemi” adlı değer Türkçe 6. sınıf ders kitabında sadece bir yerde, “Gelir Nevruz Bayramı” adlı metinde tespit edilmiştir. Bayramlarımız hem milli hem de dini kimliğimizin oluşmasında temel taşlardır. Bu değere sadece bir yerde yer verilmesiyle ders kitaplarının öğrencilerin bu alanla ilgili farkındalık ve duyarlılıklarının gelişimine katkı sunmasının beklenemeyeceği söylenebilir.

Benzer şekilde evrensel değerlerden “adalet” değeri Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde sadece üç yerde tespit edilmiştir. M. Kemal Atatürk’ün de dediği gibi “Adalet mülkün temelidir”. Bir devletin geleceği olan, o devletin teminatı olan öğrencilerin en başta adalet kavramını içselleştirip yaşam felsefesine dönüştürmeleri gerekmektedir. Oysa bu değer sadece üç yerde tespit edilmiştir, bu oldukça az ve yetersizdir. Adalet Aristoteles’in üzerinde önemle durduğu erdemlerin başında gelmektedir. Aristoteles “Ethik’te politikanın sıkı bir bağlılığı içinde bu erdemi özel bir özenle inceler. Adalet insanın başkalarıyla olan ilişkilerinde ortaya çıkması bakımından bütün etik erdemler arasında en üstün olanıdır” (Akarsu, 1965, Akt., Somoncu, 2010). Her toplumun arzuladığı bir yaşam biçimi olarak adalet evrensel değerlerin başında gelir.

Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde “barış” ve “demokrasi” kavramlarını kapsayan bir değer tespit edilememiştir. Güzel bir dünyanın inşası barış değerinin kazandırılmasıyla mümkündür. Barış ve demokrasi değerlerinin Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde tespit edilememiş olması ciddi bir eksikliklerdir. Türk toplumunun yapısını ve ülkenin eğitim sisteminin yetiştirmek istediği insan tipine ait beklentileri yansıtmamaktadır

Pehlivan, Aydın ve İnnalı (2017) KKTC’de Türkçe ders kitaplarının, Schwartz ile Kuşdil ve Kağıtçıbaşı tarafından ifade edilen değer tiplerine

bağlı kalınarak bu değerlerin metinlerde yer alma durumları incelemişlerdir. Araştırma sonucunda; değer kategorileri altında en fazla evrenselcilik değerinin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Bunu sırasıyla güvenlik, başarı, gelenekselcilik, özyönelim, uyuma, güç, uyarılım ve hazcılık değerleri izlemiştir. Kıbrıs Türk toplumunun hedeflediği insan tiplerinde “*Özgürlük, barış, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğüne inanan, Atatürkçü, barışçı, yenilikçi, çağdaş, laik, düşünce ve devrimlerini benimseyen, Kıbrıs’ı yurt olarak bilen ve insan haklarına saygılı, doğayı ve çevresini koruyan vb*” (KKTC Milli Eğitim Bakanlığı, 2005) özelliklerden bahsedilmektedir. Bu olgu yeni hazırlanan temel eğitim programlarında da gözetilmiş, programlar bir yandan evrensel, öte yandan Kıbrıs ve Türk kültürüne ait değerleri merkeze alan bir zemin üzerine kurulmuştur (Akt., Pehlivan, Aydın ve İnnalı 2017).

Somoncu (2010), “ilköğretim türkçe ders kitabındaki edebî metinlerin içerdiği evrensel değerlere ve metin seçimine ilişkin bazı tespitler” adlı çalışmasında 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki edebî metinleri, evrensel değerler açısından yeterli düzeyde bulurken, metin seçiminde çok daha iyi bir taramayla öğrencilere, değerleri öğreten değil, içselleştirmelerine yardımcı olan, üslup açısından, edebî açıdan daha iyi, daha sanatsal metinler seçilmesi gerektiğini önermiştir.

Anadili ders kitapları bir toplumun bakış açısı ve kültürünün yansımasının bir örneğidir. Anadili ders kitaplarına bakarak o toplumun içinde yaşadığı değerleri ve kültürü, kısacası yaşamı görmek mümkündür (Pehlivan, 2003; Akt., Pehlivan, Aydın & İnnalı, 2017). Ders kitaplarındaki etkinlikler, alıştırmaların konusu özellikle de metinler o toplumdan ayrı düşünülemez. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde değerlerin bulunma durumu yeterli değildir, bu değerlerin daha sistemli bir biçimde temalar içerisine dağılması ve bu yolla değerlerin daha iyi kavratılacağı öngörülmektedir.

Metinler içerisinde değerlerin var olması da değer eğitimi için yeterli değildir. Türkçe ders kitapları dikkate alınacak olursa değer eğitiminin daha iyi yapılabilmesi bu yolla değer öğretimi ve içselleştirilmesi için kitaplarda şu özelliklere dikkat edilirse daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

- Metin seçimleri bir değer şablonuna göre olmalıdır. Bu yolla metinlerde hangi değere ne kadar yerde yer verildiği bilimsel normlar ortaya konarak yapılabilecektir.
- Metinlerin dışında etkinlikler yoluyla değer kazanımları pekiştirilmelidir.
- Değerlerin öğretiminde yaşamla ilişkilendirme bir zorunluluktur.
- Kitaplara alınacak metin seçimlerinde değer eğitimi uzmanlarında görüşlerinden faydalanılmalıdır.
- Özellikle metinlerde çok az yer bulan veya hiç bulunmayan; “demokrasi”, “özgürlük”, “barış”, “adalet” gibi değerlere daha çok yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, M.Z. ve AKYOL GÜRLER, Ş. (2014). *Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler- Etkinlikler- Kaynaklar*, Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- BELET, D. ve DEVECİ H. (2008). “Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Bakımından İncelenmesi”, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu.
- DEMİR, Ö. ve ACAR, M. (1992). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Yayınları.
- DEMİREL, A. ve ÖZBAY, V. (2016). *Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Dikey Yayıncılık.
- DILMAÇ, B. (2012). *İnsanca Değerler Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi.
- DOĞAN, B. ve GÜLÜŞEN, A. (2011). “Türkçe Ders Kitaplarındaki (6–8) Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2.
- ERDAL, N. (2016). *Ortaokul 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*, Ankara: Dörtel Yayıncılık.
- GÖZÜTOK, D. (2010). Milli Eğitim, Çocuklara Ulusal Değerleri Kazandırmaktan Neden Vazgeçiyor? *Elementary Education Online*, 9(2), 601–629. <http://ilkogretim-online.org.tr>
- KESKİN, Y. (2016). “Değer Sınıflaması Üzerine Aksiyonel Bir Deneme”, *Turkish Studies*, 11(3), 1485-1510.
- MEB Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı (2015). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. <http://web.deu.edu.tr>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) (2018). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. <http://mufredat.meb.gov.tr/>
- MEB (2007). Ders kitapları ile eğitim araçlarının incelenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin yönerge. *Tebliğler Dergisi*, Haziran 2007/2597
- SARBAY, A. (2016). *Ortaokul 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. İstanbul: Meram Yayıncılık.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- SOMONCU, S. (2010). “İlköğretim Türkçe Ders Kitabındaki Edebî Metinlerin İçerdiği Evrensel Değerlere ve Metin Seçimine İlişkin Bazı Tespitler”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 24: 193–219.
- Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (2012). Resmi gazete: 28409.<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr>
- Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (2009). Resmi gazete:27449.<http://mevzuat.meb.gov.tr>
- PEHLİVAN, A., AYDIN, İ. S., İNNALI, Ö. H. (2017). “KKTC’de Okutulan Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Üzerinden İncelenmesi”, *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 164-180.

Ortaokul 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değer Eğitimi

PİLAV, S., ERDOĞAN, Ş. (2016). "Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Bilgilendirici Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi", *Millî Eğitim*, 210, 351-371.

ULUSOY, K., DİLMAÇ, B. (2014). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.